

UNIwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
KATEDRA MEDYCZYNY SPOŁECZNEJ
ZAKŁAD EPIDEMIOLOGII I HIGIENY

ul. Święcickiego 6
60-781 Poznań

tel.061 8546795, 8546490, 8546793
e- mail: epidemiologia@ump.edu.pl

Poznań 23.02.2025 r.

L.dz. 7/ZEiH/25

Prof. dr hab. n. med. Barbara Stawińska- Witoszyńska
Zakład Epidemiologii i Higieny Katedry Medycyny Społecznej
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego
w Poznaniu

Recenzja

rozprawy na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu
w dyscyplinie nauki o zdrowiu

mgr Andrzeja Ciborka

pt.: „Analiza Postaw Demograficznych Mieszkańców Wielkopolski w Kontekście
Współczesnych Trendów Populacyjnych”

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. med. Hanny Krauss
w Uniwersytecie Kaliskim im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

Recenzja dysertacji na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu mgr Andrzeja Ciborka pt.: „Analiza Postaw Demograficznych Mieszkańców Wielkopolski w Kontekście Współczesnych Trendów Populacyjnych została opracowana na prośbę Rady Naukowej Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego.

Po zapoznaniu się z treścią rozprawy przedstawiam Wysokiej Radzie moją opinię.

Ocena merytoryczna pracy

Temat wybrany przez doktoranta uważam za bardzo ważny i aktualny. Prognozuję się, że kryzys demograficzny, w który ponownie wkroczyła Polska, nie będzie już przejściowy, jego tendencja zapowiada się długotrwale. Według opinii GUS zasadniczy czynnik wpływający na liczbę i strukturę ludności stanowią urodzenia. W 2023 roku liczba urodzeń wyniosła w naszym kraju tylko 272 tysięcy i była to najniższa liczba urodzeń notowana w okresie powojennym. Niestety stan depresji urodzeniowej w Polsce trwa od 1990 roku, czyli ponad 30 lat. Pan dr. Krzysztof Szwarz, demograf i ekspert Fundacji Instytut Wiedzy o Rodzinie i Społeczeństwie tłumaczył przejściowy

wzrost liczby urodzonych dzieci w 2017 roku do ponad 400 tys. jako efekt wprowadzenia przez rząd programu "500 plus". Świadczenie było przyznawane dopiero od drugiego dziecka. Zdaniem dr Szwarcza zmiany w programie, wprowadzone w 2019 roku, które uprawniały do pobierania 500 zł na każde dziecko, „zniwelowały pro demograficzny aspekt tego świadczenia”.

We wstępie Doktorant przedstawił definicje kryzysu demograficznego i katastrofy demograficznej, przewidywane konsekwencje katastrofy demograficznej w aspekcie społecznym i ekonomiczno-gospodarczym oraz zmiany sytuacji demograficznej w Polsce w latach 2013-2023. Opisał także stosowane wskaźniki demograficzne i czynniki wpływające na dynamikę populacji. W części końcowej wstępu mgr Ciborek zaprezentował przemiany społeczne i ekonomiczne oddziałujące na niekorzystne zmiany zjawisk demograficznych w Wielkopolsce, które stały się przyczynkiem do napisania przez Niego zaprezentowanej dysertacji. Słuszność wyboru tematu pracy potwierdza także niedostateczna liczba polskich badań dotyczących problemów demograficznych naszego kraju, w tym Wielkopolski.

Tytuł tabeli 1., umieszczonej we wstępie, „Urodzenia w Polsce w poszczególnych województwach i miejscowości w Wielkopolsce o najwyższym przyroście naturalnym” traktuję jako drobną „wpadkę przy pracy” ponieważ Doktorant w podrozdziale dotyczącym rodzajów wskaźników demograficznych wykazał się ich bardzo dobrą znajomością i rozróżniał przyrost naturalny od współczynnika urodzeń.

Cel pracy

Doktorant wyznaczył poprawnie i zrozumiale 3 cele pracy, obejmujące rozpoznanie i analizę czynników wpływających na spadek liczby urodzeń w Wielkopolsce, ocenę aspektów socjoekonomicznych, kulturowych, środowiskowych oraz politycznych, które mogą wpływać na decyzje o posiadaniu dzieci oraz analizę wpływu zmian w strukturze zatrudnienia, dostępności usług opiekuńczych i edukacyjnych, a także postrzegania rodzicielstwa w kontekście współczesnych wyzwań społecznych i ekonomicznych przez mieszkańców naszego województwa.

Szkoda, że nie sformułował oddzielnie celu głównego, a następnie celów szczegółowych wyznaczonych do jego osiągnięcia, co ułatwiłoby analizę wyciągniętych wniosków.

Rozdział 8. Zytułowany niepoprawnie „ANALIZA POSTAW DEMOGRAFICZNYCH I ICH UWARUNKOWAŃ W POPULACJI WIELKOPOLSKI” ponieważ przedstawia **szczegółowo materiał, metodykę badań oraz sposób opracowania statystycznego** otrzymanych wyników, których dobór pozwalał na zrealizowanie zamierzonych przez mgr Andrzeja Ciborka celów pracy.

W badaniu użyto autorskiego, anonimowego kwestionariusza ankiety, zawierającego 30 pytań. Na podstawie pytań metryczkowych obejmujących dane społeczno- demograficzne Doktorant przedstawił charakterystykę badanych respondentów. Pozostałe pytania, zróżnicowane tematycznie zostały zgrupowane w 3 częściach i dotyczyły postaw badanych wobec kryzysu demograficznego, ich opinii na temat działań rządowych i lokalnych mających na celu łagodzenie skutków kryzysu demograficznego oraz sugestii i rekomendacji respondentów odnośnie rozwiązań problemu. Badaną populację stanowiło 1510 losowo wybranych mieszkańców Wielkopolski w wieku od 18 do powyżej 40 lat, z uwzględnieniem 5 przedziałów wieku. Właściwe badanie, przeprowadzone w okresie od listopada 2023 do lutego 2024, zostało, zgodnie z zasadami prowadzenia badań epidemiologicznych, poprzedzone badaniem pilotażowym.

Ze względu na zakres badań i dużą liczbę zmiennych Doktorant przeprowadził szeroką analizę statystyczną z zastosowaniem dobrze dobranych testów nieparametrycznych, U Manna -Whitney'a, do oceny różnic pomiędzy dwoma niezależnymi grupami, a w przypadku 3 lub więcej grup testu Kruskala-Wallis'a oraz testów post-hoc wielokrotnych porównań średnich rang. Do określenia, czy między dwiema zmiennymi nominalnymi zachodził istotny statystycznie związek użyto testu chi kwadrat Pearsona. Do oceny zależności pomiędzy zmiennymi w skali porządkowej wykorzystano współczynnik korelacji rho-Spearmana, inaczej korelacji rang Spearmana, a w przypadku zmiennych jakościowych w skali nominalnej zastosowano współczynnik Tau Kendalla. W tekście podano interpretację wartości współczynników korelacji. Za poziom istotności przyjęto $p < 0,05$, a do analizy statystycznej użyto programu IBM SPSS Statistics 13.3.

Dobrze zaplanowane badanie, z prawidłowym doborem badanych i narzędzia badawczego oraz metod statystycznych, stanowi mocną stronę prezentowanej pracy i zapewnia realizację założonych celów. Przeprowadzone dogłębne opracowanie statystyczne uzyskanych danych świadczą o odpowiednim przygotowaniu Doktoranta do działalności badawczej.

W podrozdziale 10.3 „Etyka badań” proponowałabym zamiast zdania „Wyniki badania stanowią cenne źródło informacji dla decydentów politycznych oraz instytucji zajmujących się polityką demograficzną, pozwalając na lepsze dostosowanie działań do potrzeb i oczekiwań społeczeństwa” użyć sformułowania „Oczekuje się, że wyniki badania będą stanowić cenne źródło informacji dla decydentów politycznych oraz instytucji zajmujących się polityką demograficzną, pozwalając na lepsze dostosowanie działań do potrzeb i oczekiwań społeczeństwa”, albo przenieść tę uwagę do wniosków czy dyskusji.

Wyniki badań Przeprowadzona przez Doktoranta wnikliwa analiza statystyczna skutkowała dużą liczbą otrzymanych wyników, które przedstawiono na stronach od 43-118. Przeniesienie 189 tabel do aneksu było słusznym zabiegiem, ułatwiającym zapoznanie się z treścią dysertacji. Doktorant bardzo dobrze poradził sobie z usystematyzowaniem i opisaniem wyników. Uzyskał bardzo interesujące wyniki, wykazując czynniki o największym i najmniejszym wpływie na decyzję o posiadaniu potomstwa. Trudno się dziwić, że aspekt ekonomiczno-społeczny odgrywa determinującą rolę w podjęciu decyzji o rodzicielstwie. Zaskakujący jest natomiast duży odsetek (34%) respondentów, uzależniających ją od niechęci partnera do posiadania potomstwa, a także fakt że równocześnie największy i najmniejszy wpływ na decyzję o nieposiadaniu dzieci miały dwa czynniki: religijne (42vs32%) oraz polityczne (po32%), związane z wojną w Ukrainie. Badani respondenci w niewielkim odsetku (3%) preferowali dawny model rodziny z niepracującym partnerką czy partnerem. Doktorant stwierdził także między innymi, że osoby starsze deklarowały chęć posiadania większej liczby dzieci niż osoby młodsze, w tym przypadku różnice istotne statystycznie obserwowano pomiędzy najmłodszą grupą (18-20 lat) i wszystkimi kolejnymi przedziałami wieku. Deklarowana liczba dzieci nieznacznie wzrastała wraz z wykształceniem badanych, następnie wśród respondentów mieszkających na wsi w porównaniu do mieszkańców miast powyżej 150 001 (różnica istotna). Wraz z wiekiem obserwowano niższe średnie rangi przypisane takim czynnikom, jak pozostawanie w związku nieformalnym z partnerem, sytuacja materialna, brak odpowiednich warunków mieszkaniowych, strach przed rodzicielstwem, czy ambicje zawodowe. Ten ostatni czynnik miał najmniejsze znaczenie w najstarszym przedziale wieku.

Przytoczone przeze mnie wyniki pracy Doktoranta to zaledwie część obszernego opracowania tematu, które znajdujemy w tekście dysertacji

Moje uwagi do rozdziału „**Wyniki badań**”, niewpływające na moją pozytywną ich ocenę:

- propozycja usunięcie z tekstu rycin od 38-42, skądinąd ładnych graficznie, ale nieobrazujących wyników pracy Doktoranta, a przedstawiających liczbę urodzeń żywych w Wielkopolsce w zależności od stopnia referencyjności szpitala

- należy zmienić tytuł ryciny 37 „Opinia badanych na temat obecności dziecka w ich życiu”, który jest niezgodny z jej zawartością.

- **tytuły tabel są nietypowe**, ale za to zdecydowanie do akceptacji, są zrozumiałe i dopasowane do ich treści. Trzeba wziąć pod uwagę, że w tabeli umieszczono np. wyniki analizy statystycznej określającej częstość występowania odpowiedzi na dane pytanie w zależności od kilku czynników z równoczesnym uwzględnieniem wyników kilku testów - testu chi² Pearsona, współczynników korelacji tau Kendalla oraz wartości odsetkowych.

Dyskusja, napisana w sposób interesujący, została podzielona na kilka części. W pierwszej „Kryzys demograficzny w Europie” Doktorant przedstawił, zróżnicowane w zależności od państwa, działania polityki społecznej rządów mające przeciwdziałać kryzysowi demograficznemu. Niestety nie wszystkie wprowadzone reformy przyniosły pozytywny skutek. Podkreślił także, że w prezentowanym przez Niego badaniu osoby posiadające wyższe wykształcenie chciałyby posiadać większą liczbę dzieci niż osoby o niższym poziomie wykształcenia. Ale Jego zdaniem realizacja tych zamierzeń może być trudna ponieważ kobiety lepiej wykształcone później rodzą swoje pierwsze dziecko, już w okresie obniżonej płodności. W następnych częściach omówił kluczowe czynniki wpływające pozytywnie na decyzję Wielkopolan o posiadaniu dzieci, czyli dobrą sytuację materialną, stabilność zatrudnienia oraz perspektywy zawodowe, a także dostęp do usług edukacyjnych, zdrowotnych i opiekuńczych. Następnie, zgodnie z zasadami pisania dyskusji, wyniki swoich badań nad wpływem różnych czynników na decyzję respondentów o dzietności odniósł do wyników innych badań o podobnej tematyce, zarówno polskich, jak i zagranicznych. Doktorant położył także w dyskusji nacisk na ważny, niezależny od mieszkańców naszego województwa, czynnik o znacznym wpływie na planowanie rodziny. Obawa przed eskalacją konfliktu zbrojnego oraz niekorzystny wpływ wojny w Ukrainie na sytuację ekonomiczną może prowadzić do opóźniania decyzji o posiadaniu dzieci.

Rozbudowane wnioski są poprawne, odpowiadają założonym celom pracy, a ich liczbę (10) uzasadnia obszerny zakres badań.

Piśmiennictwo. Piśmiennictwo, w liczbie 74 pozycji zostało prawidłowo dobrane do tematu i umieszczone w spisie bibliografii w porządku alfabetycznym, bez numerowania kolejnych pozycji.

Aspekty formalne i językowe rozprawy doktorskie

Praca pod względem formalnym jest poprawna, zawiera 268 stron, podzielonych na 27 rozdziałów, streszczenie w języku polskim i angielskim, spis skrótów użytych w pracy, wykaz piśmiennictwa oraz aneks, w którym zamieszczono część tabel z wynikami badań, autorski kwestionariusz ankiety,

spis rycin oraz spis tabel. Dysertacja została również przygotowana starannie pod względem graficznym, a zamieszczone w tekście ryciny i tabele przedstawione w sposób przejrzysty.

Doktorant posługiwał się dobrą polszczyzną, chociaż nie ustrzegł się przed kilkoma błędami językowymi, ortograficznymi i stylistycznymi, poniżej ich przykłady:

„Bez względu na istniejące bariery, ile dzieci chciał(a) by mieć Pan/Pani w swoim życiu?- dzieci są policzalne, czyli mówimy o liczbie dzieci”

„Po ich wdrożeniu wielu rodziców zachowuje możliwość powrotu do pracy zarobkowej gdy dziecko jest gotowe do opieki przez innych.”

„W 2020 roku nastąpił spadek liczby rozwodów z powodu pandemii, a w latach 2021-2023 liczba rozwodów zaczęła się odbudowywać”

„Zrozumienie postaw demograficznych mieszkańców Wielkopolski w kontekście współczesnych trendów populacyjnych jest kluczowe dla efektywnego planowania rozwoju regionalnego oraz kształtowania polityk publicznych” - wyraz polityka nie posiada liczby mnogiej (singulare tantum)

Przed publikacją należy koniecznie poprawić treść pytania „ Czy **chciałbyś/chciałbyś** stworzyć rodzinę w postaci: małżeństwa, wolnego związku–konkubinatu, nie planuję założenia rodziny?

Podsumowanie

Praca napisana przez Pana mgr Andrzeja Ciborka stanowi interesujące opracowanie zagadnień dotyczących postaw demograficznych Wielkopolan wobec aktualnych trendów demograficznych. Doktorant wybrał trafnie temat kierując się kryzysem demograficznym w Polsce i niewystarczającą liczbą badań epidemiologicznych. Zaplanował i przeprowadził, przy użyciu autorskiego kwestionariusza ankiety, oryginalne badanie wśród populacji naszego województwa, a następnie dokonał szczegółowej analizy statystycznej zebranych danych, stosując odpowiednio dobrane testy statystyczne. Mimo dużej liczby uzyskanych wyników udało mu się przedstawić je w sposób usystematyzowany i czytelny. Zakres badań i zastosowana metodyka, krytyczne spojrzenie na swoje dokonania i dobrze przeprowadzona dyskusja przekonują recenzenta o posiadanych przez Doktoranta umiejętnościach naukowo-badawczych. Oprócz walorów poznawczych, jakimi są identyfikacja i ocena wpływu różnych czynników na decyzję o posiadaniu potomstwa przez respondentów, praca posiada implikacje praktyczne. Autor określił zadania polityki prorodzinnej i zakres programów wsparcia uwzględniających różne potrzeby rodzin. Proponowane przez Doktoranta interwencje dotyczą sfery społeczno- gospodarczej, ochrony zdrowia oraz programów edukacyjnych, a ich wdrożenie może stanowić w przyszłości szansę na wzrost dzietności w Wielkopolsce.

Dlatego z przyjemnością stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji praca autorstwa mgr Andrzeja Ciborka spełnia wszystkie ustawowe wymogi i kryteria stawiane rozprawom doktorskim na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu określone w art.187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r. poz.1571.) i zwracam się do Wysokiej Rady Naukowej Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Równocześnie przedkładałam wniosek o wyróżnienie rozprawy na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki medyczne mgr Andrzeja Ciborka pt. „Analiza Postaw Demograficznych Mieszkańców Wielkopolski w Kontekście Współczesnych Trendów Populacyjnych” ze względu na wybór aktualnego, ważnego z punktu widzenia zdrowia publicznego, tematu i pełną realizację prawidłowo wyznaczonych celów. Doktorant wykazał się wiedzą teoretyczną na temat kryzysu demograficznego w Polsce i innych krajach oraz umiejętnością prowadzenia badań ankietowych w oparciu o autorskie narzędzie badawcze. Dysertację cechują wartości poznawcze i praktyczne, a jej dodatkowymi zaletami są forma opracowania i opisanie wyników, ciekawa dyskusja oraz wnioski adekwatne do poszczególnych celów.

**Kierownik
Zakładu Epidemiologii i Higieny KMS**

Prof. dr hab. med. B. Sławińska-Witaszyńska